Een geschiedenis van het kleurenpalet op Arubaanse monumenten

Hoe het eiland zo kleurrijk werd

ORANJESTAD — Wie Aruba bezoekt, raakt onder de indruk van de kleurenrijkdom. Het hele eiland lijkt wel kleur te ademen. Overal staan huizen in groene, lichtblauwe, roze, gele en rode tinten. Geel komt het meest voor en is duidelijk favoriet. In de negentiende eeuw was het eiland nog niet zo schilderachtig. De meeste huizen waren gewoon wit van de kalk waarmee men zijn huis bepleisterde en kalkte.

door
Olga van der Klooster
met dank aan
Michel Bakker

Foto: Olga van der Klooster (2016)

Vakantiewoningen in Bringamosa. Tegenwoordig is Aruba kleurrijker dan ooit.

Foto: Olga van der Klooster

Cunucuhuis te Washington. Vroeger werden de nok en de knik gepleisterd omdat ze anders lekten. Dakpannen zijn inmiddels verbeterd, maar de traditie om ze te witten, maar nu met verf, bestaat nog steeds omdat men het contrast zo mooi vindt.

Eenvoudige stenen en lemen huizen buiten de stad bleven tot ver in de twintigste eeuw wit. De uiterst zeldzame cas di torto (1885) op Macuarima wordt door de bewoonster nog steeds jaarlijks, tegen de kerstdagen, wit gekalkt. Haar woning is daardoor in uitstekende staat.

Bijna niemand weet het tegenwoordig nog, de kalkproductie is immers allang verdwenen, maar de 'zuivere' en 'vette' lokale bluskalk was van uitstekende kwaliteit. Het was ooit één van Aruba's belangrijkste exportartikelen. De kalk werd gemaakt van schelpen en koraalstenen. Ze lagen hier zo voor het oprapen langs de kust. In provisorisch aangelegde veldovens brandde de Arubaanse bevolking ze tot poeder. Het was de grondstof voor metselspecie, pleister en voor het witkalken van muren. Er zijn nog steeds brandsporen van zulke ovens langs de noordkust te vinden. Van de vaste ovens resteert alleen nog die in Rancho.

In de achttiende en negentiende eeuw vervoerden handelsschepen haast wekelijks tientallen vaten bluskalk naar het hoofdeiland Curaçao. Van daaruit werd de grondstof naar de omringende eilanden getransporteerd voor de bouw van forten, landsgebouwen, stenen cunucuhuizen, lemen hutten, waterbakken en zelfs voor dichtpleisteren van lekke daken. In de witkalkverf roerde men hier vroeger een scheutje aloësap. Toen wij in 1998 voor ons onderzoek naar verftechnieken de toen negentigjarige Thomas Angela interviewden, vertelde hij dat aloësap de kalkverf glanzend maakte en een witmakend effect had, zoals 'blauwsel' in witte was.
Aruba moet er door al die oogverblindend witte huizen en hutten sprookjesachtig hebben uitgezien. Maar de reiziger en geoloog Karl Martin vond Oranjestad in 1887 met al die 'onaanzienlijke huizen en armoedige strohutten' in het dorre en kale landschap, maar een treurig dorp. De stenen cunucuhuizen vond hij lelijk en veel te massief voor hun geringe afmetingen. Hij had de trieste aanblik van het plaatsje nog wel kunnen verdragen wanneer de bewoners 'hun huizen in opvallende bonte kleuren hadden geschilderd of wanneer er afwisseling in kleur zou zijn geweest'.
Martin had Willemstad nog op zijn netvlies, waar men verplicht was om de huizen te 'kleurwassen'. Artsen hadden namelijk ontdekt dat de hoge lichtreflectie van de witte muren schadelijk voor de ogen was en tot 'sneeuwblindheid' leidde. Gouverneur Kikkert kondigde daarom in 1817 uit voorzorg een 'witkalkverbod' voor de dicht bebouwde stadswijken in deze hoofdstad af. Voortaan moest men een kleurtje aan de kalkverf toevoegen. Zo niet, dan kreeg men een boete van 'vijf en twintig pezos van Agten':
"Gelast wordt bij deze: dat de muren der huisen en andere gebouwen in de Willemstad, aan de Overzijde van de haven, op Pietermaay of buiten de Steene Stadspoort en op Scharlo voortaan niet meer met wit zullen mogen gepleisterd of gewasschen worden; staande het aan een ieder vrij om zoodanige andere koleur daartoe te gebruiken als hij of zij zal verkiezen: zullende dus de genen die van en na de afkondiging dezer hunne huisen of gebouwen laten wit pleisteren of wasschen verbeuren eene boete van vijf en twintig pezos van Agten."

Het witkalkverbod gold echter niet op Aruba. Het was hier ook niet eenvoudig om aan pigmenten te komen. Steenbrokken uit de steengroeven van Duitsland, Frankrijk, Engeland en Italië werden eerst in Nederland in stampmolens tot verfpoeder fijngemalen en pas daarna naar het landsmagazijn op het hoofdeiland Curaçao verscheept. Ook kunstmatige kleurstoffen uit de chemische fabrieken op het Europese continent legden deze lange, omslachtige route af. Ze waren daardoor kostbaar. In Oranjestad ging men in de loop van de negentiende eeuw wel over op het kleurwassen van de muren. Misschien omdat hier, net zoals in Willemstad, de bebouwing in de straten verdichtte, waardoor de hoge lichtreflectie van de witte muren hinderlijker en schadelijker werd. Het waren eerst de landsgebouwen, de stenen stadscunucuhuizen van rijke kooplieden en stenen kerken die een kleur kregen. Getooid in hun dure Europese tinten straalden ze status en rijkdom uit.
Uit mijn kleuronderzoek blijkt dat eenvoudige lemen hutten echter tot ver in de twintigste eeuw gewoon witgekalkt werden, op een enkele hut na. Bij de inmiddels verdwenen 'cas di torto' Jamanota 26, vond ik fijne bruinrode kleislib uit de rooi in de kalkverf. De indianen gebruikte deze aardstof al voor hun grottekeningen. Ook de stenen cunucuhuizen buiten de stad bleven lang wit. Op de muren van een paar oude vervallen cunucuhuizen te Canashito en Santa Cruz vond ik onder de kleurige verflagen eerst een paar lagen witkalk, wat er op duidt dat de bewoners pas later besloten om ze te kleurwassen. Misschien wachtte men hiermee tot er weer voldoende financiele middelen waren. Door de komst van Lago in 1924 kregen veel Arubanen het in dat opzicht een stuk beter. Geleidelijk aan werd nadien ook het achterland kleurrijker.

In deel 2 van dit artikel aandacht voor de pigmenten die men in het negentiendeeeuwse Oranjestad gebruikte.

Foto: Olga van der Klooster (2007)

Het kleurtrapje dat Olga maakte op de gevel van het cunucuhuis in Schelpstraat 42 toont het plezier dat bewoners hebben hun huis eens een andere kleur te geven.

Drs. Olga van der Klooster is directeur van Plantage Zorg en Hoop, Bureau voor het Gebouwde Erfgoed in Heemstede. Zij is achitectuurhistoricus, specialist restauratietechnieken en historisch kleurgebruik in de architectuur. Van der Klooster werkt in het Nederlands Caraibisch gebied, Suriname en Nederland. Samen met de archeoloog en architectuurhistoricus drs. Michel Bakker schreef zij het standaardwerk 'Bouwen op de Wind, Architectuur en Cultuur van Aruba' (2008) en 'Monumentengids Aruba' (2011).